

(Вечерње новости, 06.12.2008)

Историчари су се сложили да се Први светски рат није могао избећи, јер је Немачка хтела нову поделу света, а Аустроугарска да запоседне одавно обећани Балкан. Тако се српско учешће у њему није могло избећи. Сами видовдански војни маневри 1914. показивали су да су царевине Аустроугарска и Немачка изабрале да рат почне против Србије.

Истраживао сам то српско време различитим поводима. Прво као породичну обавезу. Мој дед, Раденко Витезовић, коме је стомаком педесет година лутало олово, уз кога сам као дете спавао у колибару на Дивчибарама, стално је сањао Солунски фронт, јечећи као сама историја. Ту обавезу сам песнички одужио збирком "Војници у воћњаку". Потом сам истраживао, пишући серију "Димитрије Туцовић", како су аустријски социјалисти гласали за ратне кредите, а српске социјалдемократе против.

Затим сам Арбанију прошао рукописом кроз прозу "Чарапе краља Петра", али исписао и српска заборављања српских гробаља у "Симфонији Винавер". И најзад, кад су ме Зоран Јанковић и Слободан Терзић из "Кошутњак филма" почаствовали позивом да напишем сценарио за целовечерњи документарни филм "Где цвета лимун жут", у чему ми се зналачки својим виђењем придружио редитељ Здравко Шотра, а потресно све исприповедао глумчина Драган Николић, да је филм добио значај националне катарзе.

Показали смо како је српска војска, крајем новембра и почетком децембра 1915. године, отпочела свој марш ка Јадранском приморју, марш за који се с правом може рећи да је био заиста мученички, а по мотивима и историјским последицама велики. Истина, у извршењу тога марша војска није имала да подноси тешке ударце које су јој толико надмоћни непријатељи са три стране наносили, почев од Саве, Дунава и Тимока па све до Косова; али је зато сада била изложена огромним и, за њену снагу каква је онда била, неподношљивим тешкоћама и напорима, јер је морала да савлађује пуно беспућа по планинама, потом и по албанским непроходним баруштинама и блаштима, по зими, полубоса и у подераном и оскудном оделу, при томе и гладна - данима без хране, а уза све то изложена и мучким нападима арнаутских банди из заседа у клисурама.

Брод за Крф

Под таквим условима неизбежно је било да трагом њених колона нападају небројене жртве оних верних синова Отаџбине који су имали вољу, али не и довољно снаге, да до краја поднесу све оне “муке и патње” које по страховтама превазилазе све што је историја до сада забележила, што рече француски маршал Жофр.

Што се тиче полемичког, опет рационално катарзичног фељтона “Вечерње новости”, који настаје у поводу историјске књиге са сјајним и тачним насловом “Невољни ратници” академика Драгољуба Живојиновића и онога што је на промоцији овог темељног дела рекао академик Добрица Ћосић, [1](#) чини ми се да не бих имао шта више да кажем од онога што је у сценарију филма “Где цвета лимун жут”.

Штета што књига академика Живојиновића није била изашла кад сам писао сценарио. Вероватно би ми донела већу сигурност у судовима и нека питања не бих оставио отвореним.

Могу да жалим што ове своје мисли о Солунском фронту академик Добрица Ћосић, кога иначе сматрам највећим живим српским писцем, чији су романи наше искупљење пред историјом, ја бих те мисли сигурно цитирао, па и супротставио не само другим мислима о председнику Српске краљевске владе Николи Пашићу и српском врховном команданту, него и мемоарским сведочењима. Какво је, рецимо, сведочење руског царског посланика у Србији, кнеза Григорија Николајевича Трубецког, који је са Србима прешао Албанију и забележио час укрцавања владе у брод за Крф:

“И тада ми је изашла пред очи сва необичност овога путовања. Напуштали смо Албанију, далеко за собом остављали смо Србију. Овде су били министри, генерали, команданти армија, представници Држава. Био је то почетак избављења целог једног народа, који није престајао да верује да ће га његова срећна звезда вратити у обећану земљу. Осећао сам се као сведок велике историјске драме, једног од њених најтрагичнијих чинова. Воја Маринковић, министар привреде и трговине, проговорио је први: “Да је пре годину дана неки романописац замислио овакву причу, зар не бисмо казали да се удаљио од сваке веродостојности у свом роману, љу’ил а манљу?”

Седео сам поред Пашића. Он је био задубљен у мисли. И мада му је било преко седамдесет година, мада је требало да буде много мање расположен него сви остали, он беше задржао своју чистоту. На тренутак се осврнуо на све што је протекло. “Да, изгубили смо све,” рекао је, “али смо Србији сачували образ.”

Биле су то речи које се изговарају пре него што се спусти завеса на сцени, када се завршава велики чин драме. Али те речи није изговорио глумац, него човек који је кроз патње дошао до њих, вођ који је свој народ одвео из његове домовине зато што је хтео да сачува њен лик, светао и чист попут светионика што осветљава цео пређени пут, као и онај који тек предстоји... На свечаној премијери филма “Где цвета лимун жут” у сали Позоришта на Теразијама, негде у ово доба пре две године, био је и академик Добрица Ћосић заједно са исписником и академиком Михаилом Марковићем. Измењали смо неке добре мисли. Добрица ме је питао колико сам дуго писао сценарио. Скоро да ми није поверовао кад сам рекао време од неколико месеци. Академик Марковић, уз немогућу жељу да сви Срби виде филм, питао ме је где сам нашао аустроугарску понуду за сепаратни мир, и око тога се водио наш даљи разговор. Рекао сам да сам претпоставку за то нашао код Џона Рида у 1915, али је нисам могао дати изричито, као непорецив факат, па сам је дао у дијалогу.

Ево тог дела дијалога:

”Џон Рид: А да Вам, рецимо, Аустријанци и Немци понуде мир...

Никола Пашић: А, овај, шта да нам за њега понуде? Овај, да не дамо Македонију Бугарима, који су већ са њима?

Џон Рид: То не. Али да вам нуде више од онога што су вам нудили савезници да дате Македонију Бугарима да дођу на њихову страну док су могли... Целу Босну и Херцеговину, целу Војну границу у Славонији, Банију, Лику, Дубровник и већи део Далмације...

Никола Пашић: Господине Џон Рид, овај, Србија нема два одговора ако буде немачке понуде о миру...

Један одговор

Џон Рид: Ако буде? А он је?

Никола Пашић: Ако буде - ако прихватимо немачке понуде о сепаратном миру, а они победе, без икаквог обзира ће нам одузети све оно што су дали. И више: уништили би нашу самосталност јер нас мрзе, јер им је циљ да нас сатру. У случају да савезници победе, страховито би нас казнили за издају. Ни они не праштају. Самим тим наше националне тежње биле би неповратно упропашћене. Мучно је да и у самом Бечу рачунају на толику глупост српских државника. Зато и кажем да мир не примамо.

Џон Рид: Хвала Вам, господине председниче... Нећу Вас питати: Да ли Вам је господин Михаило Банковић донео изјаву лорда Херберта Киченера, министра рата Велике Британије: "Балкански фронт је мртав за мене, јер је неподесан да се на њему окушају операције већег стила."

Никола Пашић: Господине Рид, питање стила препуштам Вама. Став владе Србије и Врховне команде је: капитулација је најгоре решење. Једини спас из ове тешке ситуације је повлачење на Јадранско приморје!"

Сам академик Живојиновић каже да су Лондонски споразум савезници крили од Србије. Немамо доказа да је Србија 1915. одбила Лондонски пакт. Она га је одбијала тек 1918. и 1919. прихватајући адресу Народног вијећа СХС, правећи Краљевину СХС и бранећи Далмацију од Италије, уместо да инсистира да њене границе буду границе одређене мировним уговором војводе Живојина Мишића са мађарским министром војним, према линијама разграничења које је исцртао генерал Франше д'Епере.

Имамо доказа да су Српска краљевска влада и српска Врховна команда у Призрену новембра 1915. разматрале очајну одбрану - противударом који је предлагао војвода Живојин Мишић. За то су били и регент Александар и краљ Петар. Тада је одбачена нова косовска погибија и почело је судбинско и ништа мање поморно повлачење.

Извући поуке

У фељтону “Новости” супротстављена су два мишљења: да ли су повлачење кроз Албанију и Солунски фронт били историјска трагедија српског народа, или је то био епски подвиг величања вредан.

И повлачење кроз Албанију и Солунски фронт су били и једно и друго. Карактер трагедије је епски. Само из трагедије се излази катарзом.

Даља расправа не би ваљало да добије облик још једне српске поделе. А никако да оде у претпоставке шта би било да је било. Извучимо поуке из оног шта је било.

Србији

Уместо неког закључка овом мом тексту цитираћу песму “Србији” Тина Ујевића:

Данас пламсаш само од крви најбољих

што су мачу дали своја тела справна,

блештећи у духу и у чистој вољи,

божанствена земљо православна;

Голгота била једини пут

Пише: Милован Витезовић
понедељак, 08 децембар 2008 22:01

Јуче ти си била моћна и велика,

и за усне деце млеко, мед и вино,

док се не скрхаше под градом челика

груди твоје деце, српска домовино.

Сутра, сабирући и данас и јуче,

засјаћеш у духу и у живој моћи.

Јер ће славу слома унуци да уче

као зору спаса иза тешке ноћи.

Ал' ни нови народ, нити понос међа

никад више неће да ти овај врати,

поносити поглед иза храбрих веђа

што су знале дивски у понор гледати.

Голгота била једини пут

Пише: Милован Витезовић
понедељак, 08 децембар 2008 22:01

Твоје мирно чело под претњом ужаса,

и вијањем ветра страве и страхоте,

и молитву тамну и глува небеса,

то је данас време највеће лепоте.

1. На промоцији књиге професора Драгољуба Р. Живојиновића „Невољни ратници - велике силе и Солунски фронт 1914-1918“, академик и писац славне тетралогije „Време смрти“ Добрица Ћосић изрекао је потпуно нове, критичке оцене о Солунском фронту. Ћосић је, између осталог, рекао: „Не могу да се дивим политичкој и државничкој мудрости Николе Пашића, раководству и стратегији престолонаследника Александра и војвода Путника и Степановића, који су преполовљену војску и стотину хиљада цивила, жена и дечака, руковођени фанатичном идејом да слобода и Југославија немају цену, повели у колективно самоубиство за ратни циљ који савезници нису тада прихватили...“

[^]